

1. NERIMTA AUTOBIOGRAFIJA

Bendradarbių nuomone, esu labai rimtas žmogus, gal net fleigmatikas. Tačiau grynų atvejų gyvenime nebūna, ir mano kažkuriam smegenų vingyje glūdi užslėptas noras juokauti. Tad retkarčiais, įgrisus savo paties santūrumui, aš tą humorą išleidžiu į laisvę. Taip atsirado man nebūdinga knyga „Linksmoji fizika“. O parengus rimtą ir nuobodžią knygą „Pėdos“, kilo noras ją bent pradėti nerimta biografija.

Pats trumpiausias pajuokavimas būtų – po pirmos pastraipos nutraukti šį rašinį ir „Pėdas“ nukišti kuo giliau į stalčių. Tačiau to neleidžia pokariu augusiam vaikui įdiegtas taupumas – neišmesti net labai reikalingų daiktų. Taigi nulėmė viltis, kad tą knygą pervers bent keletas žmonių, o koks nors sociologas ją gal net panaudos.

Visų pirma, verta paaiškinti, kaip atsirado „Pėdos“. Žmonės, pasitraukę į pensiją, elgiasi dvejopai: vieni mėgaujasi nieko neveikimu, kiti bando tikslingai baigti savo gyvenimą, sudėliodami jame visus taškus. Aš, kaip skaitytojas jau suprato, priklausau antrajam tipui, tad iš pradžių parašiau atsiminimus. Man netgi pavyko neįstrigti vaikystėje ir jaunystėje, o pasiekti ir šiuos laikus. Stengiausi rašyti atvirai, nusižiūrėjęs Valdo Adamkaus „Paskutinę kadenciją“. Tačiau pats perskaitęs savo kūrinį, prisiminiau romėnų posakį „Kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui“, tad tuos atsiminimus nutariau „iššaldyti“ bent porai dešimtmečių. O antras mėginimas sudėlioti taškus savo biografijoje yra šios „Pėdos“. Čia rašiau tik apie save ir pateikdamas tik sausus faktus. Deja, kažkodėl prisiminė vien teigiami faktai... Gal todėl reikalinga ši kitoniška pradžia.

Autobiografiją, netgi linksmą, reikia pradėti nuo gimimo. Atsiradau aš mokytojų šeimoje Subačiaus miestelio mokykloje, kurios antrame aukšte tėvai turėjo butą (galbūt tomis aplinkybėmis galima paaiškinti mano rimtumo ištakas). Beje, grėšė didelis pavojus visai negimti, nes tėvai 1941 m. buvo pretendentų keliauti pas Sibiro meškas sąraše, o tada vyrus ir moteris vežė skirtingomis kryptimis. Tačiau

tėvai pajuto, kad kažkas ruošiamas, ir jiems pavyko dingti iš NKVD akiračio.

Net labai norėdamas, savo vaikystėje nerandu nieko linksmo. Nebent tai, kad nešiojau megztą kepurę atsikišusiais kampais ir dėl to buvau pravardžiuojamas Zuikiu Puikiu (man pačiam tai neatrodė juokinga). Pokario metais teko augti be žaislų ir saldumynų, o turėtas kelias knygeles varčiau ir skaičiau, kol imdavo byrėti jų lapai. Ištisas dienas leisdavau didelėje sodyboje. Ganiau ožką, bet ji manęs šeiminku nepripažino ir savo teises gindavo ragais. Motina tuo metu jau nedirbo, tad tėvų pasitarime buvo nuspręsta manęs į mokyklą neleisti ir mokyti namie: viena vertus, aš esąs silpnos sveikatos, o antra vertus, taip galėsiu išvengti stojimo į pionierius, juk raudonas kaklaraištis taptų dėme mano biografijoje atėjus amerikonomams.

Taigi neskaitant kelių atvejų, kai tėvas buvo nusivedęs mane į savo pamokas, aš į mokyklą iškeliauvau tik būdamas dešimties metų. Nors tėvai mane mokė iš prieškarinio elementorių (tiesa, juose dėl suprantamos priežasties trūko A. Smetonos portreto ir kelių kitų lapų), aš nesuklupau per žinių patikrinimą ir buvau priimtas į penktą klasę.

Mokykloje stengiausi pateisinti nuomonę, kad mokytojų vaikas turi būti pirmūnas. Tačiau iš visų dalykų išskyriau literatūrą, nes buvau nutaręs tapti poetu. Mane žavėjo Kosto Kubilinsko ir Kazio Binkio eilėraščiai vaikams. Eilėraščius rašė ir mano teta Pranciška (nors jų nespausdino). Tad uoliai eiliau, o tėvai ir teta gyrė mano bandymus. Rašiau netgi poemėles, pasakas eilėmis (keli tokie kūrinėliai pirmą kartą spausdinami knygos gale). Tuo tarpu fizika domėjaisi tiek, kiek buvo pateikta vadovėlyje; jaunųjų fizikų olimpiadose nedalyvavau. Paprasčiausia būtų suversti kaltę fizikos mokytojui, kurį mes vadinome Kelmu.

Kartą, kai jis mūsų klasėje suraitė keletą dvejetų, nuskriausti mokiniai (tikrai ne aš) Kelmui ant nugaros kreida pripaišė kryžių. Taip pagrazintas jis nukeliavo į mokytojų kambarį. Anais mokinių paklusnumo laikais šis įvykis provincijos mokykloje susilaukė griežto atoveikio – tardymų, palikimo po pamokų, o neišdavus kaltininkų – kolektyvinės

bausmės. Tai paskatino mane parašyti satyrinę poemėlę „Kryžių istorija“. Ją padeklamavau ne tik savo įprastiniams klausytojams – tėvams, bet ir mūsų name gyvenusiam geografijos mokytojui. O šis pasišovė su tuo kūrinio supažindinti savo kolegas. Tad mokytojų kambaryje įvyko uždaras poezijos vakaras (Kelmas jame nedalyvavo). Kadangi apie mano pomėgį mokykloje nebuvo žinoma ir mokinio įžūlumo pasišaipyti iš auklėjimo priemonių niekas neįtarė, tai kūrinio autorystė buvo priskirta pačiam skaitovui.

O man mokytojų kambaryje teko lankytis kitu reikalu. Bent kartą per trimestrą būdavau iškviečiamas iš pamokos, ir klasės vadovė bei komsorgas agituodavo stoti į komjaunimą. Aš, tėvo patarimu, laikiausi aklos gynybos: kartoju vieną ir tą patį, jog man kliudo silpna sveikata. Nors ji man nekliudė vieną vasarą padirbėti durpyne, kur buvau pasiūstas tėvų susipažinti su gyvenimo realybe.

Tenka paminėti ir visai nelinksmą įvykį. Dviese su atostogaujančiu kauniškiu, kurį apsiėmiau pamokyti matematikos, nuėjome maudytis į Lėvens užtvanką prie vandens malūno. Aš mokiausi plaukti tik Viešintoje, kur buvo galima kojomis pasiekti dugną, tad ėmiau skęsti. Laimė, jog draugas suskubo mane ištraukti. Tėvams apie tą nuotykią, aišku, nutylėjau.

Artėjant brandos egzaminams, pagrindine mūsų šeimos diskusijų tema tapo būsimoji mano specialybė. Aš norėjau laikytis savo pažado tapti poetu, o tėvas patarė rinktis praktiškesnę, su ideologija nesusijusią profesiją. Sunkiausia sekėsi atremti argumentą, kad ne vienas lietuvių rašytojas turėjo kitą profesiją. Tais metais perskaičiau keletą fizikos populiarinimo knygų ir priėjau išvadą, kad tai tikrai įdomus mokslas.

Taigi 1959 m. vasarą išvykau į sostinę (mano matytą tik kartą ekskursijos metu) paduoti dokumentų į Vilniaus universiteto Fizikos ir matematikos fakultetą. Deja, ten paaiškėjo, kad aš neturiu būtinos komjaunimo rekomendacijos. Mano tėvui Kupiškio rajono

komjaunimo komitete pavyko pasiekti dalinę pergalę: rekomendaciją sutiko išduoti, bet joje buvo rašoma, kad tinku tik gamybiniam darbui. (Ta pačia proga Subačiaus mokykla gavo įspėjimą, kad mane pristatė medaliui be komjaunimo komiteto žinios.) O fizikų priėmimo komisija nebuvo politiškai aktyvi: užteko, kad yra toks dokumentas, pavadintas rekomendacija. Tai dar sutvirtino mano norą studijuoti fiziką, nes Filologijos fakultete, aišku, būtų pažiūrėję kitaip. Išlaikęs stojamuosius egzaminus visais penketais, aš netgi galėjau pretenduoti į vieną mūsų kursui skirtą vietą studijuoti atomo branduolio fiziką Maskvos universitete (tuo nepasinaudojau, ir ateitis parodė, kad protingai padariau).

Pirmame kurse aš patyriau psichologinį šoką: gyventi teko aštuoniose viename bendrabučio kambaryje, miegoti nueidavome tik po vidurnakčio, o septintą ryto koridoriuje jau skardendavo trimitas keldamas privalomai mankštai. Valgę nevalgę lėkdavome į fakultetą Naugarduko gatvėje, o šeštadieniais – į Karinio parengimo katedrą Centrinuose rūmuose. Stengiausi neatsilikti nuo draugų – keikiausi ir gėriau vyną (jį pirkdavome litrais netoliese turgelyje), mėginiau rūkyti. Laimė, netrukus paėmė viršų tėvų įskiepyti gero elgesio pradai.

Tais laikais specializaciją reikėdavo rinktis tik trečiame kurse. Tačiau aš dar pirmojo semestro metu pradėjau svarstyti, kam esu labiausiai tikęs. Gražios formulės mane traukė labiau negu sudėtingi prietaisai, tad nusprendžiau, kad tinkamiausia būtų teorinė fizika. Užėjau į Teorinės fizikos katedrą pasiteirauti, ar negalėčiau kuo nors papildomai užsiimti. Pasitaikęs laborantas man patarė kreiptis į doc. A. Bolotiną. Jo ieškojau porą kartų, bet neradau. O tuo metu doc. B. Kriščiūnienė, labai maloni ir geranoriška dėstytoja, man atliekant laboratorinius darbus, pasiūlė kažkokį užsiėmimą savo laboratorijoje. Vėliau, jos rekomenduotas, tapau laborantu Radiofizikos katedroje. Tad vakarais turėjau nuosavą kampą ir į bendrabutį grįždavau tik miegoti. Laboranto pareigos padėjo išvengti ir neįdomių paskaitų, nes dėstytojai leisdavo dirbti pagal savarankišką grafiką. Aišku, savo mėgstamiausių profesorių Povilo Brazdžiūno ir Henriko Horodničiaus aš tokios privilegijos neprašiau. Pagal mokykloje įgytą įprotį

vadovėlius skaičiau ne tik sesijos metu. O prieš egzaminą skelbdavau laisvadienį žinioms susigulėti ir eidavau į kiną, tuo papikindamas kai kuriuos draugus. Eilėraščius dar mėginau rašyti tik vasaros atostogų metu.

Tenka prisipažinti, jog per visas studijas vieną kartą pasinaudojau „špargalka“ – kai per karinio parengimo įskaitą reikėjo prisiminti Antrojo pasaulinio karo patrankų duomenis. Be abejo, uolus majoras mane nutvėrė ir parašė kuolą. Neaišku, kaip būtų sekęsi atsiskaityti ir už kitus karo mokslo kursus, bet nuo to mane išvadavo laiku panaikintas universiteto studentų karinis parengimas. Dar įsiminė du gauti ketvertai. Vieną pelniau iš dialektinio materializmo, ir tai nebuvo pats nuobodžiausias kursas, nes jį dėstė iškalingas partijos ideologas Genrikas Zimanas. Gal egzamino rezultatą lėmė netvirtos mano žinios, o galbūt jam nepatikęs studento mėginimas per vieną seminarą savaip, remiantis citatomis iš Lenino raštų, interpretuoti nepą. Deja, antrasis ketvertas buvo iš teorinės mechanikos, kurią dėstė prof. Viktoras Šugurovas. Aš buvau išsiaiškinęs, pagal kokį rusišką vadovėlį jis skaito tą kursą, tad paskaitų nelankiau. O gavęs nelengvus klausimus, kai kurias formules užrašiau iš atminties, be jų išvedimo. Dėstytojas suabejojo, ar aš jų nenusirašiau, ir įvertino tik ketvertu.

Kai atėjo laikas rinktis specializaciją, pasirinkimo laisvės aš faktiškai neturėjau, nes dirbau Radiofizikos katedroje ir negalėjau nuvilti man palankaus jos vedėjo P. Brazdžiūno. Netrukus vietoj kursinio darbo apsiėmiau pataisyti Tauro bendrabučio radijo mazgą ir susipainiojau jo schemoje. O dar dėstytojas Evaldas Garška, per laboratorinio darbo gynimą man prirašius visą lapą formulių, pareiškė, kad esu grynas teoretikas. Tad ketvirtojo kurso pradžioje pasiryžau pereiti į teorinės fizikos specializaciją. Povilas Brazdžiūnas per savo gerą širdį mane išleido, o Adolfas Jucys, pasiteiravęs apie mano pažymius, mielai priėmė.

Naujasis vadovas išsyk davė man darbo – tikrinti spaudai rengiamo straipsnio formules. Gavęs profesoriaus monografiją ir trumpus nurodymus, ką reikia daryti, įsitaisiau ramiausioje man žinomoje vietoje – Mokslų akademijos bibliotekoje – ir mėginau suprasti keistas formules. Nuo įtampos skaudėjo galvą, bet stengiausi atlikti darbą

per nurodytą laiką – vieną savaitę. Labai abejoju, ar tas mano tikrinimas buvo patikimas, tačiau profesorius, matyt, už stropumą, įrašė to straipsnio bendraautoriu. Taigi pirmasis mano straipsnis buvo ir trumpiausiai rengtas, vėliau prie šio rekordo net nepriartėjau.

A. Jucys savo išmėgintu metodu priskyrė mane prie vyresniųjų grupės – mokslų kandidatės Janinos Vizbaraitės ir aspiranto Zenono Rudziko, tiriančių magnetines sąveikas sudėtinguose atomuose. Kartą per savaitę eidavome pas profesorių pranešti apie gaunamus rezultatus. Teko pasilikti Vilniuje ir vasarą, nes vadovas mėgo dirbti tuo ramiausiu laiku. Juk „jaunam žmogui dviejų savaitių poilsio tikrai gana“.

O rudenį profesorius man pasiūlė dar kitokį darbą – imtis skaičiuoti Fizikos ir matematikos institute neseniai pradėjusiu veikti pirmuoju Lietuvoje universaliu kompiuteriu BESM-2M (tada vadintu elektronine skaičiavimo mašina). Nors iš pradžių buvo neįmaku net įeiti į didžiulę salę, kurią užėmė šis elektroninis įrenginys, o ypač sėstis prie pulto su daugeliu lempučių ir klavišų (jį valdyti reikėjo pačiam skaičiuotojui), bet įveikiau tą psichologinį barjerą ir ėmiau sudarinėti nedideles programas. Kompiuteriu sparčiai gaunami rezultatai džiugino ne tik mane, bet ir profesorių. Tad pelniau jo palankumą ir užduotį sudaryti atominių dydžių operatorių matricinių elementų lenteles. Jos su plačia profesoriaus įžanga buvo išleistos Maskvoje.

Tais laikais fizikų studijos tęsėsi net pusšesštų metų. Taigi diplominiam darbui sukaupiau ir formulių, ir skaičiavimo rezultatų, tik sunku buvo sugalvoti bendrą pavadinimą. O per jo gynimą man pasisekė. Komisija turėjo teisę užduoti klausimus ne tik iš atlikto darbo, bet ir iš viso fizikos kurso. Tačiau aš gyniausi pirmas, ir komisijos pirmininkas prof. Algirdas Šileika buvo primiršęs tą savo pareigą. Tačiau draugams teko tenkinti dėstytojų smalsumą, ar baigiantys universitetą prisimena jų skaitytus kursus.

Buvau paskirtas į Fizikos ir matematikos institutą, bet dirbti jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu neteko, nes profesorius pasiūlė iš karto stoti į aspirantūrą. Kadangi nepasikeitė vadovas, nesikeitė ir mano darbas. O finansiškai netgi smuktelėjau žemyn, nes padidinta

studento stipendija kartu su laboranto alga gerokai viršijo aspiranto stipendiją, be to, šis institute negalėjo gauti jokių premijų.

Nepagrįstai laikydamas mane patyrusiu programuotoju, profesorius pavedė man sudaryti universalią atomo banginių funkcijų skaičiavimo programą. Nuo to didelio darbo buvo išsisukę du vyresnieji kolegos, o aš nenumaniau sunkumų. Tiesa, JAV ir Europoje jau veikė kelios panašios programos, o vienos jų autorė Charlotte Froese netgi atsiuntė savo programą. Tačiau geriausias tarybinis kompiuteris BESM-2M dar buvo viena ar dviem kartomis atsilikęs nuo užsieninių įrenginių: jis tebenaudojo tiesioginius kodus, o operatyvioji atmintis buvo apie 10 kB (klaidos čia nėra). Taigi teko derinti sunkiai suderinamus dalykus – reikalingą tikslumą ir baigtinį skaičiavimo laiką. Dirbau ne tik dienomis, bet ir naktimis, nes kompiuteris pasidarė gana populiarus, ir juo ilgiau naudotis buvo galima tik tuo paros metu. Galop programą pavyko užbaigti, tai įrodydamas suskaičiavau netgi urano bangines funkcijas (laimė, per aštuonias valandas kompiuteris nė karto „nenusimušė“).

Vis dėlto teoretiko darbą aš įsivaizdavau kitaip. Tad sugalvojau gilinti savo matematikos žinias – studijuoti neakivaizdiniu būdu matematiką, ir profesorius tam pritarė („tamsta galėsi dėstyti fizikams matematiką“). Tačiau baigiantis aspirantūrai, man nebesinorėjo laikyti studentišką egzaminų ir to užmojo netesėjau.

Neiškenčiu nepaminėjęs linksmausio aspirantūros laikų nuotykių, kuris vaizdžiai iliustruoja man būdingą savybę – išsiblaškimą. Gyvenau aspirantų bendrabutyje greta Respublikinės bibliotekos, tad netgi žiemą ten nubėgdavau be palto. Tačiau vieną kartą aš jį apsivilkau, nes spaudė dvidešimties laipsnių šaltis. Išeidamas iš bibliotekos, aišku, tą paltą pamiršau, tad jis liko kaboti rūbinėje. Atrodė neįtikima, kad stipriai šalant, kažkas galėjo išeiti neapsirengęs. Vadinasi, jo savininkas tebėra bibliotekoje: gal jam kas nutiko, gal jis pasislėpė su negerais ketinimais. O didžiuliame pastate daugybė patalpų ir užkaborių, tad bibliotekos darbuotojai ėmė viską atidžiai tikrinti. Nieko neradus, dar nutarta palikti sargą; šis kiaurą naktį būgštavo, kad jį kažkas užpuls, – juk

tas paltas buvo stambaus vyro. O aš savo apdaro pasigedau tik rytą, kai reikėjo eiti į institutą. Bibliotekos rūbininkė mane pagąsdino: „Paltas pas direktorių, su juo ir aiškinkitės. Aš jums nepavydžiu.“ Tačiau direktorius nestokojo humoro jausmo. Jis man papasakojo visą istoriją ir atidavė paltą be jokios baudos.

Fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją parengiau, kaip buvo įprasta A. Jucio grupėje, per trejus metus – juk buvau jau dvidešimt devintasis jo mokinys. Tad judėjau į priekį ne zigzagais, kas būdinga natūraliam procesui, bet tiesia linija. Aprašydamas disertaciją, kaip ir diplominių darbą, vėl sukau galvą, koku bendru pavadinimu sujungti dvi skirtingas dalis – matricinių elementų išraiškas bei banginių funkcijų skaičiavimo algoritmus; aišku, teradau neišraiškiną standartinį variantą: „Kai kurie energijos operatoriaus matricinių elementų skaičiavimo sudėtingiems atomams klausimai.“

Po disertacijos gynimo profesorius leido man savaitę pagalvoti, kuo norėčiau užsiimti toliau. Atėjau su keliais pasiūlymais, tačiau jie visi buvo sukritikuoti. Užtat netrukus man nušvito viliojanti ir tais laikais beveik utopinė perspektyva išvykti stažuotėn į užsienio mokslo centrą. Profesorių labai domino Paryžiaus priemiestyje Orsėje įkurtas Europos atomų ir molekulių teorijos institutas. Deja, visos jo pastangos įtikinti TSRS mokslų akademiją prisidėti prie šio mokslo centro veiklos atsimušė į geležinę politinę uždangą. Liko viltis, kad ten bus išleistas stažuotėn vienas jo mokinių. Aš atitikau beveik visas kandidato sąlygas, išskyrus pagrindinę – nebuvo komunistų partijos narys. Mūsų instituto partijos sekretorius žadėjo priimti mane be eilės, bet aš nesusiviliojau. Tad mano kandidatūra nepraėjo toliau nei Lietuvos mokslų akademija.

Apgynus disertaciją, nutiko ir svarbių asmeninių įvykių: vedžiau anglistę studentę Aldoną Degutytę, gimė dukra Gita Laima, įsigijome kooperatinį butą (už mano tėvų pinigų). Vis dėlto išvykau į užsienį, bet į Vengriją ir ne moksliniais tikslais.

Žurnalas „Mokslas ir gyvenimas“ buvo paskelbęs viktoriną „Iš Lietuvos mokslo ir kultūros istorijos“: septynis mėnesius iš eilės kiekviename numeryje buvo pateikiama po dešimt klausimų. Aš pasišoviau įrodyti, kad ne veltui nuolat lankausi pagrindinėse Vilniaus bibliotekose, ir pelniau pirmąjį prizą – dviejų savaitių poilsinį kelialapį prie Balatono ežero. Turint galvoje, kad viktorinoje dalyvavo apie devynis šimtus konkurentų, tą pergalę, matyt, reikėtų laikyti didžiausia mano gyvenime.

Institutui gavus didesnių galimybių kompiuterį BESM-4, man grėسė nelabai malonus užsiėmimas – perrašyti jam banginių funkcijų programą. Tačiau tą darbą pavyko permesti sumaniam studentui Pavelui Bogdanovičui. O man profesorius pavedė rengti anksčiau minėtų lentelių antrąjį leidimą. Iš pradžių aš tik „tobulinau“ profesoriaus rašytą įvado tekstą, bet paskui kilo mintis pasinaudoti proga ir parašyti platesnę apžvalgą. Per pusmetį parengiau beveik dviejų šimtų puslapių rankraštį ir atidaviau jį profesoriui. Skaitydamas pirmuosius puslapius, jis tik rašė pastabas. Tačiau pamatęs, kad ankstesnio jo paties teksto beveik neliko, toliau apžvalgos nenagrinėjo, raudonu tušinuku brūkštelėjo „Išmesti“ ir nutarė spausdinti senąjį įvadą.

Vis dėlto tas mano nusizengimas santykių su profesoriumi nesugadino. Jam, matyt, netgi patiko mokinio noras dirbti savarankiškai. Tad Jucys neprieštaravo, kad pradėčiau bendradarbiauti su Vilniaus ir Leningrado universitetų eksperimentoriais, tiriančiais atomų sąveiką su spinduliuote, netgi padėjo užmegzti ryšius. Tiesa, aš nepalikau atomo fizikos, kaip kai kurie vyresnieji Jucio mokiniai, tik migravau į mažiau tyrinėtą jos šaką – procesus vidiniuose atomo sluoksniuose, Röntgeno ir Auger spektrų teoriją.

Tuo metu, tiriant Röntgeno spektrus, buvo atkreiptas dėmesys į įdomų reiškinį atome – elektrono kolapsą. Tai nėra tokia katastrofa kaip žvaigždės kolapsas – staigus jos kritimas į centrą. Elektrono kolapso metu jis tik peršoka iš išorinės potencinės duobės į vidinę. Tačiau tai gali sukelti netikėtus viso atomo pokyčius, Röntgeno spektrų anomalijas. Mes su Antra Karosiene ir Sigitu Kuču sugebėjome įsiterpti į šio

reiškinio tyrimus. O aš, surinkęs apie jį visą dar negausią literatūrą, išdrįsau parašyti vieną pirmųjų apžvalgų ir pasiūsti į žurnalą „Uspechi fizičeskich nauk“. Kolegų ir mano paties nuostabai, straipsnį išspausdino.

Tenka stabdyti save, kad nepradėčiau rimtai ir nuobodžiai aprašinėti mokslinių rezultatų. Jeigu atsirastų to pageidaujantis skaitytojas, jis gali peršokti į šioje knygoje pateiktą „Mokslo darbų apžvalgą“ ar dar patogesnę jos santrauką „Pagrindiniai moksliniai rezultatai“. O čia stengsiuosi rašyti apie savo kitą su mokslu susijusią ar visai nesusijusią veiklą, kurios, deja, po disertacijos gynimo ėmė rasti.

Jauniausiems darbuotojams paprastai tenka tie visuomeniniai darbai, kurių vengia vyresnieji kolegos. Aš irgi gavau užduotį atsakinėti į vadinamųjų „atradėjų“ laiškus. Dabar jų yra sumažėję, gal todėl, kad fizika nebėra tokia populiari. O tais laikais mūsų institutas, kaip ir kitos mokslo įstaigos, gaudavo nemažai laiškų ir net siuntinių, pranešančių apie Lietuvoje padarytus Nobelio premijos vertus atradimus. Jų autorius įkvėpdavo populiarios knygos apie keistą šiuolaikinę fiziką, kurioje dar daug neišspręstų problemų. Dėl suprantamos priežasties tai nebūdavo eksperimentiniai rezultatai, o „teorijos“, kurios įrodinėjamos tik žodžiais. Taigi jas vertinti sunkiai įmanoma, o bet kokia kritika ar patarimai atšoka nuo atradėjo tvirto tikėjimo savo idėjų teisingumu. Tad aš mačiau vienintelę išeitį: kreiptis į dar tik ketinančius užsiimti tokia veikla straipsniu „Naivioji fizika“, kurį 1971 m. pradžioje išspausdino žurnalas „Mokslas ir gyvenimas“. Nors cituodamas „atradėjų“ mintis, aš nurodžiau tik autorių inicialus, tačiau vienas iš jų atsiuntė piktą laišką man, žurnalui ir, rodos, kažkokiai valdžios institucijai, grasindamas teismu. Vis dėlto jokio šaukimo į teismą negavau.

Pamėginus atsakyti į klausimą, kas nėra fizika, man kilo noras išsiaiškinti sau pačiam ir paaiškinti kitiems, kas yra fizika. Juk mokslų kandidatui dera suvokti ne tik siaurą savo darbo sritį, bet ir bendrą fizikos vaizdą. Tad neilgai svarstęs nuėjau į „Mokslo“ leidyklą su pasiūlymu parašyti jos leidžiamai serijai „Fizikos mokykla“ knygelę „Fizika iš toli ir iš arti“. Joje su jaunatvišku entuziazmu užsimojau apžvelgti pagrindines fizikos idėjas, jos metodus, istoriją, netgi pačių fizikų problemas. Geranoriška Fizikos ir matematikos literatūros

redakcijos vedėja Elena Juškienė šios knygelės plano neatmetė. Tačiau aš pats greit įsitikinau, kad norint ją parengti, dar reikia rinkti ir rinkti medžiagą.

Tą ir ketindamas daryti, aš susidomėjau mokslotyra, kuri statistiniais metodais tiria mokslo raidos dėsningumus. Nors jos šaltiniai buvo laisvai prieinami, užsienio ir TSRS mokslo duomenų palyginimas aiškiai liudijo, koks uždaras ir nenašus vadinamasis tarybinis mokslas. O kaip pro statistikos prizmę atrodo Lietuvos mokslas? Glavlitas dar neskyrė reikiamo dėmesio mokslotyrai, tad tebebuvo skelbiami duomenys apie atskiras mokslo kryptis, ir man pavyko jais pasinaudoti.

Kai kuriuos duomenis ir savo samprotavimus apie Lietuvos mokslą aš paskelbiau dviejuose straipsniuose žurnale „Mokslas ir technika“. Tarybinio mokslo sargams jie neužkliuvo, bet vienas iš straipsnių susilaukė mano vadovo Adolfo Jucio protesto redakcijai. Galbūt profesorių užgavo pacituota (ne mano) išvada, kad mokslininko kūrybingumas sparčiai mažėja jam senstant, tad 65 metų mokslininkas dažniausiai jau nieko nebeduoda mokslui. Tačiau kritikos susilaukė mano paaiškinimas, kodėl Lietuvoje fizikai teoretikai gina disertacijas keleriais metais jaunesni negu eksperimentatoriai: kaip viena iš priežasčių buvo nurodyta „respublikoje susidarę skirtingi reikalavimai teoretikų ir eksperimentatorių disertacijoms“. Jucys pareikalavo paneigti tą teiginį. Jis laikė būtina pakartoti savo kritiką ir institute, pradėdamas atomo teorijos seminarą. Aš savo požiūrio nešokau ginti, o atsakiau laišku per redakciją. Iš tiesų mano buvo rašyta „šiek tiek skirtingi reikalavimai“, bet redaktorius, taisydamas kalbą, išmetė, jo supratimu, nereikalingus žodelius „šiek tiek“. Gal dėl tos lengvinančios aplinkybės gera profesoriaus nuomonė apie mane ir po šio incidento nepasikeitė.

Sekdamas vienu iš savo tėvo principų, kad reikia pačiam pasinaudoti visais atlikto darbo rezultatais, aš dar paruošiau paskaitą apie mokslo raidos dėsningumus. Kadangi buvo pateikiami neįprasti duomenys apie tarybinį mokslą, paskaita tapo gana populiari: ją skaičiau ne tik mūsų instituto filosofiniame metodologiniame seminare, bet ir mokslo istorikų seminare, Fizikinių ir techninių energetikos problemų

institute, Vyriausioje enciklopedijų redakcijoje, Vilniaus inžinierių klube „Novatorius“. O kartą su ta paskaita įkritau kaip musė į barščius.

Vieną vakarą man paskambino Fizikos instituto direktorius Jurgis Viščakas (jau buvome atsiskyrę nuo matematikų). Jis sakė prastai besijaučiąs, o ryt yra pažadėjęs skaityti paskaitą Vilniaus klinikinėje ligoninėje. Gal aš galįs jį pakeisti? Direktorius prašymas yra kaip įsakymas. Numatytu laiku išėjau iš užkulisių į amfiteatrinę ligoninės salę ir netekau žado. Salė buvo pilna daktarų su baltais chalatais – čia turėjo vykti filosofinis metodologinis seminaras, kuriame dalyvavimas, matyt, buvo privalomas. Aš prisibijodavau vieno daktaro, o čia jų koks šimtas! Nemaloniai nustebinta buvo ir auditorija, nes tikėjosi išvysti garbų akademią, o jiems pakišo kažkokį asistentą. Vis dėlto mėginau kalbėti, o daktarai neišėjo iš salės ir net uždavinėjo klausimus apie Lietuvos medicinos raidą, į kuriuos aš negalėjau atsakyti.

Mane geruoju prisiminė prof. P. Brazdžiūnas ir 1972 m. pasiūlė būti jo vadovaujamos Lietuvos fizikų draugijos moksliniu sekretoriumi. Jam atsakyti niekaip negalėjau, tad teko išmėginti organizacinę veiklą. Ir dabar malonu prisiminti, kaip bendrais Lietuvos fizikos reikalais rūpinosi ne tik pirmininkas, bet ir Kostas Ušpalis, Henrikas Jonaitis, Juozas Martišius, Antanas Juška... Galbūt tą aktyvumą skatino ir supratimas, kad Lietuva vienintelė iš respublikų turi tokią draugiją. Nors galiu būti įtartas tarybinių laikų gyrimu, bet man atrodo, kad tuomet buvo geriausias draugijos veiklos laikotarpis. Norintiems tuo įsitikinti siūlau žvilgtelti į šioje knygoje pateiktą Draugijos veiklos ataskaitą. Tiesa, joje nevenyta ir kritinių pastabų. O dabartinių Nacionalinių fizikos konferencijų rengėjus gali papiktinti siūlymas perkrauti šių konferencijų siaurais moksliniais pranešimais, bet daugiau laiko skirti diskusijoms, bendriems visus fizikus dominantiems klausimams.

Vis dėlto tenka trumpam sugrįžti prie savųjų mokslo darbų, idant skaitytojui nesusidarytų įspūdis, kad buvau juos visai apleidęs. Laimė, aš laiku supratau moksle galiojančią taisyklę: jokia kita veikla,

netgi glaudžiai susijusi su mokslu, negali pakeisti mokslinio darbo, antraip nei aš pats laikysiu save mokslininku, nei laikys bendradarbiai. Tik tenkinant šią sąlygą, yra vertinama ir kita mokslui naudinga veikla. O man norėjosi panaudoti savo polinkį literatūrai, net pamėginti dėstyti. Tad reikėjo įsivesti saugiklius, užtikrinančius mokslo prioritetą: nesiekti jokių postų ir griežtai skirstyti laiką. Profesorius Jucio pavyzdys liudijo, kad teoriją verta plėtoti kolektyviai, taigi ėmiau burti mokslinę grupę. Mano ilgamečiu bendradarbiu tapo Sigitas Kučas, tęsėme darbus su Antra Karosiene, į aspirantūrą įstojo Arvydas Udris, prisijungė Jonas Grudzinskas. Mano darbo baras buvo rinkti literatūrą, megzti mokslinius ryšius, gauti teorines išraiškas (vengiant klaidų – kartu su bendradarbiu), ieškoti dėsningumų, rengti straipsnių tekstus. Tačiau aš jau neberašiau programų, nevykdžiau skaičiavimų, o gautus rezultatus aptardavome visi kartu.

Profesorius Jucys domėdavosi mūsų darbais, negailėjo patarimų, nors būti straipsnių bendraautoriumi atsisakydavo. Mokytojo netektis 1974 m. buvo labai netikėta ir skaudi. Tiesa, A. Jucys iš anksto buvo pasirinkęs savo įpėdiniu Z. Rudziką. O jis irgi palankiai žiūrėjo į mano veiklą, leisdamas darbuotis visai savarankiškai. Aišku, mūsų grupė nesiekė izoliuotis nuo bendradarbių. Juk skyrėsi, ir tai ne visada, tik tyrimų objektas, bet naudojome panašius metodus, o nustatyti dėsningumai neretai galiojo įvairiems atominiamis spektrams, tad atsirasdavo ir bendrų darbų. Mes stengėmės dalyvauti ir savo šakos, ir bendrose atomo teorijos konferencijose. Juk tais laikais buvo lengva gauti mokslines komandiruotes (aišku, tik po TSRS). Tiesa, Röntgeno spektrų srityje egzistavo atskira sąjunginė mokslo bendrija, kur mums dar reikėjo išsikovoti vietą po saule. Tai padėjo ryšiai su keliomis žinomomis eksperimentatorių grupėmis. Mūsų koziris buvo gebėjimas teoriškai nagrinėti sudėtingus atomus, tad mus skatino ir ūkiskaitinėmis sutartimis, kurias vykdydami iš tikrųjų rengėme mokslinius straipsnius.

Užsiėmimas mokslu teikia bene didžiausią galimybę už valdiškus pinigus pamatyti pasaulio (tais laikais – iki Vladivostoko). Tiesa,

tik miestus, o tų kraštų gamtą – per įprastą vienadienę ekskursiją arba ne visai teisėtai užtęsus komandiruotę. Tad kilo noras pake-
liauti po plačiąją šalį vasaros atostogų metu. Nors gyvenimas buvo
visur suvienodėjęs, bet gamta išliko įvairi. Aišku, pradėti vertėjo
nuo Lietuvos „baltųjų dėmių“. Institutas turėjo net dvi baidares, tad
lengviausia buvo susipažinti su upėmis ir ežerais, vėliau atėjo žygių
pėsčiomis eilė. Po Žemaitijos kalvų norėjosi pamatyti kalnus; aš su
kurso draugu Jurgiu Narušiu apsukome ratą per Karpatus, baigiant
žygi net girgždėjo kojos. Keliaujant po Latviją, prisidėjo Šarūnas Ku-
džmauskas. O pamatyti Kareliją, Solovetsko salas bei Uralą panoro ir
draugų žmonos. Vėliau mūsų kompaniją paviliojo Kaukazo kalnai,
ten vykome kelias vasaras iš eilės. Deja, tų kelionių įspūdžius bei pa-
vojus tenka praleisti, nes tai būtų kitas žanras.

Nebegrįždamas prie mokslinių rezultatų, peršoksiu prie moks-
lo populiarinimo knygų. Tuo metu „Vagos“ leidykla leido populiarią
knygų seriją, kuriose klausimų ir atsakymų forma buvo pateikiama po
šimtą kurios nors mokslo srities mįslių. Aš sužinojau, kad ieškoma,
kas parašytų „Šimtą fizikos mįslių“. Taigi atsirado galimybė pristatyti
fiziką, ir dar iš įdomiosios pusės. Be to, rašyti atskirus straipsnelius
lengviau negu vientisą tekstą. O surasti šimtą fizikos mįslių buvo įdo-
mus iššūkis. Aš pridėjau netgi šimtas pirmąją – mįslių mįslę, tai yra
testą skaitytojui, norinčiam sužinoti savo žinių prieaugį perskaičius
knygą. Mažiau malonus darbas pasirodė knygos redagavimas. Huma-
nitarė redaktorė nebuvo susipažinusi su šiuolaikine fizika, tad teko
ginti keistas jos idėjas.

Redaktorė nieko nežinojo ir apie viename iš straipsnelių paminėtą
žymų fiziką Andrejų Sacharovą, tapusį disidentu. Tačiau „Vagos“ lei-
dykloje kažkoks propagandistas skaitė paskaitą apie kovą su idėjiniais
priešais ir joje demaskavo Sacharovą. Mano knygos redaktorė, sėdė-
dama šalia Vaikų literatūros redakcijos vedėjo, paklausė jo, ar tai tas
pats asmuo, kurį Karazija mini savo knygoje. Vedėjas pareikalavo tuč-
tuojau atsiųsti autorių. Aš atėjau nešinas įrodymais, kad Sacharovas

tebėra laikomas žymiu tarybiniu mokslininku: jo moksliniai straipsniai spausdinami TSRS mokslo žurnaluose, jis netgi įtrauktas į neseniai išleistą „Didžiosios tarybinės enciklopedijos“ tomą. Tačiau man vos prasižiojus, vedėjas ėmė šaukti, kad tai tik išimtis, kartais daromos ideologinėje kovoje, kad netrukus Sacharovas bei kiti panašūs tarybų valdžios priešai bus galutinai demaskuoti ir susilauks pelnytos bausmės. O aš esąs naivus jų gynėjas. Vis dėlto mano knyga nebuvo sulaikyta, tik redaktorė, atrodo, gavo nuobaudą. Tiesa, Glavlitas išbraukė dar keletą neleistinių dalykų. Tarp jų buvo ir diagrama, vaizduojanti Lietuvos mokslo darbuotojų pasiskirstymą pagal mokslo šakas.

„Šimtas fizikos mįslių“ pasirodė 1977 m. dvidešimties tūkstančių tiražu ir, kaip kitos tos serijos knygos, buvo per kelias dienas išpirkta. O mano kaimynui doc. Vladui Valentinavičiui rekomendavus, sąjunginė leidykla „Prosvėščenije“ sutiko šią knygą išleisti rusų kalba. Tačiau pateikus jos vertimą, leidykla pareikalavo knygą perdirbti, tarp kitko, atsakyti mįslės apie senąjį Vilniaus universitetą, nieku gyvu neminėti Biblijos ir t. t. Vietoj vertimo rengti naujo knygos varianto aš napanorau. Vis dėlto rusiškas tekstas nenuėjo niekais. Kartą apie tai išsitariau prof. Vladui Vanagui, kuris glaudžiai bendradarbiavo su bulgarų fizikais. Jis nuvežė jiems tą rankraštį, ir knyga, išversta iš rusų kalbos į bulgarų kalbą, buvo išleista Sofijoje.

Dar neišėjus „Šimtui fizikos mįslių“, kilo ir kitos knygos sumanymas. Jis buvo susijęs su Vilniaus universitete švenčiama Fiziko diena, žinoma kaip FiDi. Beje, mano studijų laikais tos šventės dar nebuvo. Tačiau aš, gal kaip Fizikų draugijos sekretorius, buvau pakviestas į FiDi 7 paskaityti linksmos paskaitos. Tada ši šventė vykdavo kiek kitaip nei dabar: tuo metu, kai būrys fizikų karietomis, slibiniais, gaisrinėmis ir kitomis susisiekimo priemonėmis keliaudavo į Filologijos fakultetą grobti gražiausios studentės, didžiojoje auditorijoje, vadovaujant dekanui Vytautui Kybartui, būdavo skaitomos netradicinės paskaitos mažiau aktyviems studentams. Mano paskaita apie teoretikų ir eksperimentatorių santykius neužmigdė klausytojų, o svarbiausia – patiko dekanui.

Tad kasmet tekdavo kurti naują linksmą paskaitą. Apskaičiavau, jog tokių temų turėtų būti trylika, o humorą, kaip ir geležį, reikia kalti, kol neataušo. Tad po „Šimto fizikos mįslių“ iš karto ėmiausi „Linksmosios fizikos“. Rašiau aš ją lengvai, bet kelią pas skaitytoją knyga skynėsi sunkiai. Kadangi visa istorija apie Juodąjį ir Baltąjį recenzentus, Maskvoje teigiamai įvertintą knygos leidimą moldavų kalba, fizikų humoro neigiamą poveikį redaktoriams ir kitus linksmai liūdnius nutikimus jau buvo skelbta straipsnyje „Iš „Linksmosios fizikos“ istorijos“, tad liko tik pakartoti jį šiame leidinyje.

Idant autobiografija neišsitęstų, praleisiu keturias kitas mokslo populiarinimo knygeles. Beje, vienoje iš jų („Neregimųjų spindulių pėdsakais“) buvo papasakota Röntgeno spindulių atradimo ir tyrimo istorija. Aišku, tai negalėjo atstoti mokslinės mano tyrimų krypties apžvalgos. O tokios knygos apie laisvųjų atomų Röntgeno ir Auger spektrus dar nebuvo nei rusų, nei anglų kalba. Tad nutariau atidėti į šalį visus nemokslinius darbus ir trejus metus paskyriau vien atomo teorijai, o daugiausia – monografijai. Ją rašiau rusų kalba, nes TSRS tik ji buvo pripažįstama mokslo kalba. Norėjosi būti objektyviam, tad mūsų rezultatai sudarė tik nedidelę knygos dalį. Taigi reikėjo peržiūrėti man prieinamą literatūrą, išvesti ar patikrinti per tūkstantį formulių.

Vos atidavus monografijos rankraštį „Mokslo“ leidyklai, teko imti neplanuotas atostogas ir vykti į Subačių, nes susirgo abu tėvai. Tik vakarais bandžiau rašyti savo formules. Deja, tais metais mirė tėvas, o po metų – į Vilnių atsivežta motina. Tačiau gyvenime netektis keičia šviesesni įvykiai – dukra gavo brandos atestatą ir sėkmingai įstojo į Kauno medicinos institutą studijuoti farmacijos.

Kadangi monografiją „Mokslo“ leidykla išleido Fizikos instituto užsakyму, tai visas jos tiražas atkeliavo į institutą. Kaip surasti tūkstantį žmonių, kuriuos domintų ši knyga? Pirmiausia per šimtą egzempliorių aš išdalijau savo bendradarbiams, išsiunčiau pažįstamiems fizikams. Po to man šovė gera mintis iš konferencijų tezių išsirinkti TSRS mokslo įstaigas, kuriose plėtojama atomo fizika, ir joms išsiųsti knygos anotaciją su priedu, jog ją galima užsakyti per „Knyga paštu“. Rezultatas pranoko visus lūkesčius, nes įstaigai nupirkti tris rublius

kainuojančią knygą nebuvo jokios problemos, taigi per metus visas tiražas buvo išplatintas.

Knygai sekėsi ir toliau: ji buvo pristatyta Maskvoje vykusioje Tarptautinėje knygų mugėje, ir žinoma JAV ir Anglijos leidykla „Plenum Press“ panoro ją išleisti anglų kalba. Sutartį pasirašė TSRS autorių teisių agentūra, mano parašo ir net sutikimo nereikėjo. Deja, vertimas buvo patikėtas chemikui, o kaip žinome, fizikų ir chemikų žargonai skiriasi. Tad gavęs korektūras, aš sunkiai beatpažinau savo tekstą ir ėmiau uoliai taisyti vertimą. Leidyklą, savo ruožtu, nemaloniai nustebino daugybė taisyčių, ir ji sulaukė knygos leidimą. Tačiau apie jį jau buvo spėta paskelbti leidyklos prospektuose ir žurnale „Physics Today“. Tad, sulaukusi užsakymų, leidykla paprašė manęs apsiriboti svarbiausiais taisytais, ir knyga buvo išleista, deja, keistokai išversta.

Mano rezultatai yra linkę dvejetainis, gal tai inercijos rezultatas. Tad po pirmosios monografijos aš netrukus pradėjau rašyti antrąją. Prieš keletą metų buvau užkliuvęs už mažai nagrinėtos problemos – gauti bendrąsias spektrų charakteristikas, kurios apibūdina spektrą kaip visumą. Tą problemą spręsti ėmėsi prancūzų mokslininkai, bet gana sudėtingu būdu, kuris greit išsėmė savo galimybes. O bendras metodas pasirodė besąs pasiūlytas gretimos srities – branduolio teorijos – darbe. Tiesa, ten jis nebuvo padėtas kaip ant lėkštutės – reikėjo jį pritaikyti atomo fizikai ir išplėtoti. Tad kartu su aspirante Loreta Rudzikaite ir Sigitu Kuču mums pavyko atlikti visą darbų ciklą. Aš nutariau jį apibendrinti ir pratęsti rašydamas antrąją monografiją. Jai prireikė tik dvejų metų, nes jau turėjau patyrimo, o didžiąją dalį sudarė savi, originalūs rezultatai. Knygą išspausdino ta pati „Mokslo“ leidykla. Tačiau tuo metu Lietuva tapo nepriklausoma, tad išplatinti egzempliorius per „Knyga paštu“ nebebuvo galimybės. Nesulaukiau pasiūlymo ir versti knygos į anglų kalbą, gal dėl siauresnės tematikos negu jos pirmtakė. Tad ją plačiau paskleisti pavyko tik neseniai, pasinaudojus socialiniu mokslininkų tinklu „ResearchGate“.

M. Gorbačiovo pradėta pertvarka sukėlė netikėtų pokyčių gyvenime ir moksle. Man pasisekė 1988 m. birželio 3 d. dalyvauti susirinkime Mokslų akademijos salėje, kur buvo išrinkta Lietuvos Persitvarkymo

Sąjūdžio iniciatyvinė grupė. Visam gyvenimui atmintyje įstrigo didieji mitingai Gedimino aikštėje ir Vingio parke. Įstojau į Sąjūdį, netgi patekau į Mokslų akademijos Sąjūdžio tarybą. Mėgindamas prisidėti prie mokslo pertvarkos, parašiau straipsnį „Neparadinis mokslas“, kurį paskelbė savaitraštis „Literatūra ir menas“ (pateiktas šiame leidinyje). Tačiau manęs visai neviliojo, kaip kai kurių bendradarbių, galimybė keisti mokslą į politiką. O Sąjūdžiui nustojus būti demokratiniu, įvairių pažiūrų žmones vienijančiu judėjimu, išstojau iš jo.

Moksle prasidėjus demokratinėms permainoms, pirmą kartą buvo renkamas, o ne skiriamas mūsų Fizikos instituto direktorius. Ketinęs tame poste likti Zenonas Rudzikas pralaimėjo savo pavaduotojui Remigijui Baltramiejūnui, kuris žadėjo didesnių pokyčių. Jie tikrai netrukus prasidėjo, bet ne teoretikų naudai. Tad pasinaudojus laisve steigti naujus institutus, nuo Fizikos instituto atsiskyrė Teorinės fizikos ir astronomijos institutas, kurio direktoriumi tapo Z. Rudzikas. Jau trečią kartą pasikeitė mano įstaiga, nors dirbau tame pačiame skyriuje ir tame pačiame pastate.

Lietuvai tapus nepriklausoma, 1990 m. man pavyko pirmą kartą išvykti į atomo fizikos konferenciją Švedijoje. Grįžęs iš jos, pareiškiau savajai grupei: „Gana spausdinti straipsnius rusų kalba. Reikia naudotis galimybe juos skelbti tarptautiniuose žurnaluose.“ Tą sprendimą atspindi virsmas mano mokslinių straipsnių sąrašė.

Dvi monografijos man atrodė pakankamas pagrindas daktaro (dabar habilituoto daktaro) disertacijai. Tad parašiau išplėstinę santrauką anglų kalba ir disertaciją apsvarsčiau institute. Tačiau ginti jos Rusijoje aš nebenorėjau, o Lietuvoje dar reikėjo laukti naujos gynimo tvarkos.

Po ilgos pertraukos vėl ketinau imtis mokslo populiarinimo. Tiesa, tuo metu žmonės domėjosi kitais dalykais, ir leidyklos mieliau skleidė anksčiau draustas magijos ar astrologijos žinias. Tačiau atsirado įdomi galimybė rašyti vidurinės mokyklos vadovėlių. Nuo 11 klasės buvo rengiamasi įvesti ugdymo profilius, ir man pasiūlė parengti fizikos vadovėlių humanitarams. Sudariau jo planą, ėmiau rinkti medžiagą, ir... tą sumanymą teko ilgam atidėti.

Po karštų diskusijų, kas turi vadovauti mokslui Nepriklausomoje Lietuvoje, buvo nutarta, kad tai darys patys mokslininkai per savo aukščiausią organą – Lietuvos mokslo tarybą. Du trečdalius jos narių turėjo rinkti patys mokslininkai, o trečdalį – skirti Seimas. Taigi mokslo įstaigose buvo keliami kandidatai į Tarybą (jais negalėjo būti įstaigų vadovai). Mūsų instituto taryboje tarp kelių kandidatų buvau pasiūlytas ir aš. Mėginau prieštarauti sakydamas, kad ketinu rašyti vadovėlį. Tačiau mano atsisakymas nebuvo priimtas, ir surinkau daugiausia balsų.

Tris tikslųjų mokslų (fizikos, astronomijos, matematikos ir informatikos) atstovus į Tarybą rinko mokslininkų konferencija, vykusi Profsąjungų rūmuose. Iš viso buvo iškelta keturiolika kandidatų, kiekvienas jų turėjo trumpai išdėstyti savo programą. Aš buvau parengęs du savo kalbos variantus – rimtą programą ir linksmą antiprogramą; palyginimui jos abi pateiktos šioje knygoje. Kadangi netikėjau, kad mane išrinks, ir to nenorėjau, tai labiau linkau į linksmąjį variantą, kurį ketinau užbaigti atsiimdamas savo kandidatūrą. Vis dėlto lipdamas į tribūną aš pabijojau, kad šiame forume mano humoras gali likti nesuprastas, tad pasirinkau rimtesnįjį variantą. Savo kalbą užbaigiau teigdamas, kad, mano nuomone, Taryboje „labiau reikalingi ne darbininkai, o kovotojai, organizatoriai; aš nesu toks ir, manau, būsiu naudingesnis bendriems fizikų reikalams rašydamas vidurinės mokyklos vadovėlį“.

Matematikai ir informatikai vieningai rėmė savo lyderius Bronių Grigelionį (jis buvo išrinktas jau pirmajame rate) ir Laimutį Telksnį. O fizikų balsai pasiskirstė tarp daugelio jų kandidatų. Į antrąjį turą patekome trise: Arūnas Krotkus, Kęstutis Makariūnas ir aš (balsų mažėjimo tvarka). Nenorėdamas daugiau rizikuoti, paprašiau žodžio ir atsiėmiau savo kandidatūrą. Tačiau posėdžio pirmininkas kažkodėl pasiūlė balsuoti, ar mane palikti sąraše, ir dauguma nubalsavo „už“. Tad mano atsisakymas lėmė priešingą rezultatą, negu tikėjausi: į Tarybą antrajame rate buvome išrinkti L. Telksnys ir aš. Po rinkimų akad. Juras Požela, pasveikinęs mane, pasakė: „Padarei gudrų ėjimą ir nugalėjai Krotkų.“ Kažkas iš fizikų paskui bandė ginčyti mano išrinkimą, tačiau rinkimų komisija tą protestą atmetė.

Atsipeikėjęs po tokio netikėto gyvenimo posūkio, aš supratau, kad reikia koreguoti savo planus. Jeigu jau mane išrinko į Lietuvos mokslo tarybą atstovauti fizikams, tai turiu pagal savo galimybes tinkamai atlikti tas pareigas. Tad atsisakiau kitų visuomeninių pareigų, „užšaldžiau“ vadovėlį, nors mokslinio darbo neketinau apleisti.

Į Tarybą pateko visas žvaigždynas Lietuvos mokslininkų, žymių žmonių: rašytojas J. Marcinkevičius, kompozitorius J. Juzeliūnas, literatūros kritikas V. Kubilius, kalbininkas A. Girdenis, ekonomistas P. Kūris, chemikas B. Juodka, medikas G. Česnys, filologas N. Vėlius, istorikas A. Tyla ir kiti. Buvo malonu su jais susipažinti ir dirbti. Tačiau dauguma neketino atsisakyti savų pareigų, tad sunku buvo surasti norinčių pereiti dirbti į Tarybą. Manęs irgi nesuviliojo siūlymas tapti moksliniu sekretoriumi, nes būtų tekę atsiveikinti su mokslu.

Tarybą užgriuvo įvairūs organizaciniai reikalai, tad pagrindiniai dokumentai buvo ruošiami lėtai, o strateginiai klausimai primiršti. Vykdavo aštrūs ginčai, nes susirinko daug iškalbingų žmonių. Kol aš sulaukdavau progos įsiterpti, diskusija jau baigdavosi, tad stengiausi daugiau prisidėti rengiant įvairius dokumentus. Sąžiningai lankiau posėdžius – porą jų praleidau tik per uošvio laidotuves. Tačiau po dviejų metų pasinaudojau teise nelikti nariu antrai kadencijai. O įgytą patirtį sudėjau į straipsnį „Lemtingų sprendimų metas“, kuris irgi tilpo į šį leidinį.

1993 m. aš ir mano dukra gavome siektus diplomus. Nors ji antrajame kurse ištekėjo ir pagimdė sūnų, bet sugebėjo sėkmingai baigti Kauno medicinos akademiją. O aš trijų fizikos institutų sudarytame habilitacijos komitete pagaliau apgyniau habilituoto daktaro disertaciją.

Po to gynimo mano prioritetai nepasikeitė: pirmasis – mokslas, antrasis – jo populiarinimas; tačiau prisidėjo ir trečiasis – paskaitos Vilniaus pedagoginiame universitete.

Išleidus dvi monografijas, moksle matėsi tolesnės perspektyvos. Tad tapau doktoranto Valdo Jonausko vadovu. Su juo ir S. Kuču tęsėme spektrų bendrųjų charakteristikų tyrimą (parengėme šešių straipsnių ciklą žurnale „Physica Scripta“), su Valdu dar nagrinėjome

reliatyvistinį hamiltonianą (straipsniai „Journal of Mathematical Physics“). Metais vėliau į doktorantūrą įstojo Aušra Kynienė, jos disertacijos tema parinkau kai kurioms atomų savybėms būdingą simetriją atžvilgiu ketvirčio sluoksnio. Dvi mano monografijos buvo pristatytos 1994 m. Lietuvos mokslo premijai, iš pirmojo karto jos negavau, bet pasisėkė kitais metais.

Vėlgi tenka prisiminti pažadą nekartoti „Mokslo darbų apžvalgos“.

Mano nuostabai, niekas kitas nesiėmė rašyti fizikos vadovėlio humanitariniam profiliui. O sąlygos tapo dar palankesnės: Atviros Lietuvos fondas paskelbė konkursą vidurinės mokyklos vadovėliams parengti. Aš padaviau paraišką ir gavau svarią finansinę paramą. Toks kursas turėjo atsirasti pirmą kartą, tad nevaržė jokia patvirtinta programa. Man atrodė, kad būsimojus humanitarus labiau patrauktų keista šiuolaikinė fizika negu jiems jau nusibodusi klasikinė fizika. Tiesa, jai skirtame pirmajame vadovėlyje bandžiau įrodyti, kad ir Newtono dėsniai gali būti įdomūs. Kiekvieno skyriaus pradžioje pateikdavau, tarsi iš paukščio skrydžio, tos fizikos šakos vaizdą – svarbiausias žinias ir tik minimumą formulių. O didžiąją skyriaus dalį sudarė jo priedas – atradimų istorijos, pasakojimai apie įdomius fizikinius reiškinius, dėsnių taikymą, Lietuvos fiziką. Tos knygos viršeliui parinkau Pieterio Bruegelio paveikslą „Babelio bokštas“ – tai tarsi simbolizavo krize pasibaigusį klasikinės fizikos kūrimą. Vadovėlis, matyt, patiko ministerijos humanitarams, ir jam tų metų vadovėlių konkurse buvo paskirta pirmoji premija. O jį išleidusi TEV leidykla pelnė gražiausių knygų konkurso diplomą.

Paskatintas tos sėkmės, iš karto ėmiausi antrosios vadovėlio dalies, kuri visa buvo skirta šiuolaikinei fizikai. Joje pasišoviau supažindinti humanitarus su kvantine fizika, reliatyvumo teorija, kosmologija, netgi su dar tebesprendžiamomis problemomis. Šiuolaikinė fizika, aišku, siejasi su modernizmu, tad ilgai svarstęs viršeliui išrinkau Wassily Kandinsky paveikslą „Diagonalė“. Vadovėlis traukė akį ir kitomis iliustracijomis. Tiesa, trumpai aprašytoms teorijoms suprasti reikėjo pastangų (apie tai liudija vadovėlio naudojimas ir aukštosiose

mokyklose). Gal šioji dalis pasirodė mažiau suprantama ir jos vertin-
tojams, nes pelnė tik antrąją premiją (nors man pačiam atrodė origi-
nalesnė negu pirmoji dalis).

Aš buvau susidaręs dešimties numatomų rašyti knygų sąrašą, ir jame vienu iš svarbiausių punktų įrašiau mano mokytojo Adolfo Jucio biografiją. Jai aš turėjau surinkęs nemažai medžiagos. Netrukus po profesoriaus mirties nutarta rengti jo „Rinktinius darbus“, ir man pavedė parašyti Jucio biografiją. Tuomet teko peržiūrėti didžiulį jo archyvą. Tačiau norėjosi pateikti ne tik sausus duomenis, tad kalbinau Jucio artimuosius, draugus, bendradarbius, mokinius. Vėliau, sumanęs platesnę jo biografiją, toliau rinkau tuos atsiminimus, lan-
kiausi įvairiuose archyvuose. Buvau gavęs leidimą patekti ir į Lietu-
vos ypatingą archyvą. Ten radau įdomios medžiagos, bet ne apie A. Jucį. Mes su Z. Rudziku organizavome kasmetinius prof. A. Jucio skaitymus, kurių metu irgi paaiškėjo nežinomų jo gyvenimo faktų. Tačiau man atrodė, kad dar nesu visai pasiruošęs tam savo sumany-
tam darbui.

Artėjant profesoriaus šimtmečiui, knygos rašymo atidėti nebe-
buvo galima. O tam pagaliau pasiryžus, „Žalias teorijos medis“ išaugo
be didelių pastangų. Mokslo populiarinimo knygoje įprasta pateikti
tik bendrą literatūros sąrašą, bet čia, siekdamas tikslumo ir mėgdžio-
damas istorikus, stengiausi visus faktus pagrįsti nuorodomis.

Profesoriaus jubiliejui buvo parengta ir atsiminimų, doku-
mentų bei bibliografijos knyga „Akademikas Adolfas Jucys“. Pade-
dant kruopščioms talkininkėms Alinai Momkauskaitei, Aurelijai
Ališauskienei ir Laimai Kuzmickytei, pavyko paruošti profesoriaus
vertą rinkinį. Deja, leidėjas, vadinęsis vyriausiuoju redaktoriumi, tru-
putį jį apgadino, prastai išspausdinęs nuotraukas ir privėlęs korektū-
ros klaidų.

Iš profesoriaus šimtmečiui skirtų pinigų pavyko ne tik išleisti
minėtą rinkinį, bet ir užsakyti jo atminimo medalį, sutvarkyti A. Ju-
cio memorialinį kambarį (įrengtą buvusiam jo kabinetui institute).
Taigi tapau tarsi oficialiu jucistu, į kurį kreipiamasi visais jo atminimo
reikalais. Tad man vienas iš vertingiausių apdovanojimų yra Mokslų

akademijos vardinė Adolfo Jucio premija už teorinės fizikos darbus, kurią gavau kartu su bendradarbiais (o priedo ir A. Jucio medalį).

Nesinorėtų čia užkliūti už savo organizacinės veiklos, kuriai dėl lėto būdo nesu tikęs, nors kartais tekdavo ja užsiimti (tai atsispindi „Datose“). Vis dėlto negaliu apeiti Lietuvos Karazijų susitikimo.

Mintis organizuoti tą susitikimą kilo... Australijoje. Ten gyvenanti Alena Landsbergytė-Karazijienė, atsekusi Landsbergių genealogiją, ėmėsi tyrinėti ir Karazijų giminę, nes su ja siejosi ir jos motinos linija. Mums pradėjus susirašinėti, paaiškėjo, kad mano prosenelis ir jos prosenelė buvo brolis ir sesuo. Nesinorėjo nusileisti užsienio lietuvi, tad ėmiau lankyti Lietuvos valstybės istorijos archyve, kur saugomos senosios metrikų knygos. Bendromis jėgomis, prisidėjus ir kitiems Karazijoms, sukaupeime poros šimtų bendrapavardžių duomenis. Tad Alenai kilo mintis jos atvykimo į Lietuvą proga surengti Karazijų susitikimą. Aš apsiėmiau surasti visus tuos Karazijas, kurie namie turi telefonus. Tad 1998 m. vasaros pabaigoje Kupiškyje susirinko apie aštuoniasdešimt tos negausios giminės narių. Nors kvorumo, matyt, nebuvo, ir trūko duomenų, bet padarėme svarbią išvadą, kad visi esame giminės.

Apie tą susitikimą ir giminės medį plačiau rašoma straipsnyje „Iš Karazijų giminės istorijos“. Čia tik neiškenčiu nepasigyręs, kad žinau savo kilmę net iki penktosios kartos (aišku, iš baudžiauninkų). Antra vertus, manoji Karazijų medžio šaka jau nebeturi tęsinio, nes anūkų kita pavardė.

Visai ne dėlto aš po kelerių metų išsiskyriau su žmona. Tiesiog mes buvome pernelyg skirtingi ir nesugebėjome keistis. Vėliau vedžiau antrą kartą – fizikę Aliną Momkauskaitę.

Tenka biografiją atsukti atgal, nes liko nepaminėta pedagoginė veikla. 1993 m. man pasitaikė proga skaityti Vilniaus pedagoginiame universitete trumpą atomo teorijos kursą. O netrukus gavau ir kitą man tikusį kursą – fizikos istoriją. Pirmosios pakopos studentams ir magistrantams dar skaičiau fizikos istoriją ir metodologiją bei fizikos

istoriją ir mokslo filosofiją. Matyt, iš pradžių dėščiau gana prastai (man būdinga rezultatą gerinti tik palaipsniui). Deja, tokių lietuviškų vadovėlių nebuvo, tad, sukaukęs medžiagos, ėmiausi užpildyti tą spragą. „Fizikos istorijoje“ mėginau apžvelgti visą šio mokslo istoriją nuo civilizacijos pradžios iki pat XX a. pabaigos. Deja, nenorint dėl patriotizmo aukoti objektyvumo, į vadovėlį nepateko Lietuvos fizikų atradimai. Aišku, jie studentams nebuvo nutylimi, bet dėstomi kurso pabaigoje. Tad jiems reikėjo atskiro vadovėlio, o jo rašyti aš nesi-ryžau, juk dar nėra rimtos studijos apie Lietuvos fizikos raidą pokario laikotarpiu.

Glaustoje „Fizikos istorijoje“ teko atsisakyti fizikų biografijų (išskyrus kelių žymiausių mokslininkų). Be to, studentams skirtas vadovėlis nebuvo tinkamas smalsiems mokiniam ir visuomenei. Tad jį baigęs, tuo pačiu užmoju parašiau knygą „Įžymūs fizikai ir jų atradimai“, kurioje buvo pateiktos trisdešimt šešių fizikos korifėjų – įvairių laikotarpių ir šalių – biografijos. Kartu tai iš fragmentų sudaryta populiari fizikos istorija. Šis leidinys pasirodė netgi greičiau negu vadovėlis, kuris turėjo įveikti recenzentų barjerus.

Kietesnis riešutas man buvo „Fizikos metodologija ir filosofija“; ją pradėdavau rašyti ir vėl atidėdavau. Vadovavau keliolikai magistro ir bakalauro darbų iš fizikos metodologijos ir istorijos; tai padėjo suprasti, ko reikia studentams. Kartu su žmona Alina parengėme kelis mokslotyros straipsnius apie XX a. fizikos Nobelio premijas, Lietuvos fizikos raidą ir Adolfo Jucio veiklą. Be to, gavus profesoriaus vardą, reikėjo jį pateisinti ir metodiniais leidiniais. Visa tai paskatino pagaliau užbaigti ir išleisti ilgai brandintą vadovėlį.

Negaliu teigti, kad tie kiti darbai nekonkuravo su moksliniu darbu, iš jo neatimdavo laiko. Antra vertus, jo stoka vertė dirbti tikslingiau ir efektyviau. Nebeplėčiau savo grupės, atsisakiau vadovauti keliems, net perspektyviems doktorantams. Tačiau mūsų darbų kreivė nesileido žemyn. Tyrėme vieną sudėtingiausių reiškinių atomuose – kaskadą procesų, vykstančių atome po vakansijos sukūrimo vidiniame elektronų sluoksnyje. Kai kurių kaskado metu registruojamų neįprastų spektrų interpretacija leido išvelgti jų dėšningumus. Kitame

darbų cikle nustatėme sąlygas, kurioms esant daugelis spektro linijų išnyksta ir stebima tik siaura intensyvių linijų grupė. Vienas iš tų darbų netgi pateko į taikomosios fizikos žurnalą.

Užtat tvirtai laikiausi nuostatos vengti bet kokių administracinių pareigų. Gal tai numanant, aš ir buvau kalbinamas būti skyriaus ar katedros vedėju, netgi instituto direktoriumi. Paskutinįjį kartą Z. Rudzikas man tik leido rinktis vieną iš dviejų variantų: vadovauti Atomo teorijos skyriui ar „Lietuvos fizikos žurnalui“. Pasirinkau žurnalą, bet buvau trumpiausiai dirbusiu vyriausiuoju jo redaktoriumi. Tiesa, tas pareigas stengiausi eiti sąžiningai, tad į šią knygą įtraukiau ir žurnalo veiklos ataskaitą.

Nesiekiau tapti ir Mokslų akademijos nariu, nes buvau įsitikinęs, kad yra labiau nusipelnusių fizikų. Aišku, galima įtarti, jog tai buvo gudri mano taktika – kaip ir per rinkimus į Lietuvos mokslo tarybą. O gal susidėjo palankūs atsitiktinumai, kad buvau išrinktas ne tik nariu ekspertu, bet ir nariu korespondentu, o pakeitus Akademijos statutą tapau ir tikroju nariu.

Vėlgi grįžtu prie savo knygų, bet ne tam, kad paminėčiau keletą praleistų, o kad prisipažinčiau rašęs knygas Roko Subačiaus slapyvardžiu. Nors tai vieša paslaptis draugams, o detektyvų mėgėjas irgi lengvai iššifruotų slapyvardyje užkoduotą informaciją. Vieną kartą, žvelgdamas į Vilniuje stovinčią bronzinę statulą, sumaniau parašyti vien faktais pagrįstą knygą apie žymius Lietuvos žmones, sudėtingus jų likimus kelių okupacijų laikotarpiu. Tai nebuvo atsitiktinis noras, nes aš nuo seno domėjausi Lietuvos istorija, kaupiau įdomią informaciją. Tad atrinkau dvidešimt šešias asmenybes, sudarančias visą žmogiškąją spektrą, kurį vėliau knygos paantraštėje apibūdinau kaip „kūrėjai, kovotojai, karjeristai, kolaborantai...“ Aišku, teko apsiriboti tik skelbtais šaltiniais ir atsisakyti minties pačiam ieškoti medžiagos archyvuose ar iš gyvų liudininkų, nes to darbo būčiau niekada nebaięs. Kita nuostata buvo: neredaguoti likimų, jų nebartinti, bet ir nejuodinti, nieko neišgalvoti pačiam (nors liko pavojus „perimti“ kitų šaltinių netikslumus). Rengiant šią, kaip ir vėlesnes knygas, daug padėjo žmona Alina – ji ne tik taisė kalbą, bet ir tikrino faktus, tad „išgaudė“

ne vieną riktą. Dažną skaitytoją domina, kodėl „Dramatiškas biografijas“ nutariau leisti ne savo pavarde, o slapyvardžiu. Iš tikrųjų nesiekiau pasislėpti nuo kritikos, tik norėjau, kad knyga būtų vertinama neatsižvelgiant į autoriaus asmenį ir kad aš, bent jau tarp fizikų, būčiau vertinamas pagal savo pagrindinę veiklą.

Knyga susilaukė daugiau skaitytojų dėmesio negu kuri nors mano fizikos populiarinimo knyga: „Dramatiškų biografijų“ vienas po kito buvo išleisti net trys leidimai. O vienas istorikas, pritaręs tos knygos pasirodymui, susitikęs mane pasakė: „Na ir detektyvą parašei, net mano žmona jį skaito.“

Pasisekęs darbas, aišku, paskatina tolesnį. Tad netrukus aš ėmiausi kitos, seniai rūpėjusios temos – XXI amžiuje mūsų civilizacijai kylančių grėsmių. Vakarų šalyse į jas žiūrima rimtai, o Lietuvoje kartais pamini tik žiniasklaida, kuria, dėl jos polinkio į sensacijas, ne visi linkę tikėti. Rengdamas knygą, tų grėsmių priskaičiavau net šešiolika. Jų čia nevardysiu, nes „Pėdose“ pateiktas straipsnis „Civilizacijos išbandymas“ yra tarsi tos knygos santrauka. Deja, neigiamos prognozės nėra ta lektūra, kuri traukia skaitytoją. Jį baidė ir dailininko nupieštas baisokas viršelis, gal liko nesuprastas ir pernelyg įmantrus knygos pavadinimas „Žmogus, nesuvaldęs sparnuotųjų žirgų“, ne visiems primenantis Faetono mitą. Rašytojas Kęstutis Navakas pristatė knygą taip: „Sukrečiantis kūrinys, skirtas tikrai ne silpnų nervų skaitytojui.“ Tačiau į knygą neatkreipė dėmesio ir stiprių nervų skaitytojai, kuriems reikėtų priskirti politikus. Lieka tikėtis, kad ta knyga dar bus prisiminta ateityje, kai joje aprašyti pavojai nutiks (nors labai norėtusi, kad jų pavyktų išvengti).

Vis dėlto Rokas Subačius manyje nenurimo ir vertė rašyti trečiąją – paskutinę – trilogijos knygą. Gal dėl artėjančios senatvės rūpėjo imtis amžinos temos – mokslo, religijos ir magijos santykio. Aišku, ši knyga pareikalavo daugiausia laiko ir išėjo didžiausios apimties. Teko ilgai ieškoti ir jos pavadinimo, kol radau tenkinantį ir mane, ir leidyklą – „Ties nežinomybės riba“. Tačiau rašyta iš mokslo pozicijų ji turėjo nuvilti religijos ir magijos šalininkus. Tad leidykla, nesitikėdama didelės paklausos, man vietoj honoraro davė šimtą tos knygos

egzempliorių. O aš, neturėdamas tiek draugų, nutariau ją, neatskleisdamas slapyvardžio, padovanoti ir kelių žurnalų bei laikraščių redakcijoms. Deja, vienas egzempliorius pakliuvo, matyt, aršiam religijos ar magijos gynėjui, kuris išdėjo knygą į šuns dienas.

Kadangi tos R. Subačiaus knygos neatsispindėjo mano veiklos ataskaitose, tai moksle negalėjau daryti sau nuolaidų. Taigi mūsų grupė vykdė projektą, bendradarbiauome su prancūzų eksperimentatoriais, perskaičiau kviestinį pranešimą konferencijoje Delyje, parašiau apžvalginį straipsnį. Tačiau artėjo septyniasdešimtmetis, ir buvo gera proga savo noru, nelaukiant, kol mano veiklos kreivė ims leistis, išeiti į pensiją. Be to, viliojo galimybė dirbti toliau be planų ir ataskaitų. Jubiliejaus proga instituto taryboje perskaičiau pranešimą „Tarp fizikos ir metafizikos arba 49 metai institute“. Nors su šia įstaiga dar neatsisveikinau – likau afilijuotoju mokslininku.

Tapęs pensininku, pirmiausia sprendžiau klausimą, kaip tinkamai užbaigti mokslinę karjerą – rengti trečią monografiją ar keletą apžvalginių straipsnių. Pasirinkau antrąjį variantą, nes straipsnius lengviau rašyti ir platinti. Mokslo darbų sąrašui reikėjo paaiškinimo, taip atsirado „Mokslo darbų apžvalga“. O taškams sudėlioti gyvenime labiausiai tiko atsiminimai. Atkurti praeitį padėjo mano rašytas faktų dienoraštis, taip pat pasitarnavo įprotis neišmesti nereikalingų popierių. Tačiau tie atsiminimai atsirado ne taip lengvai, nes užrašus, o ypač savo atmintį, reikėjo nuolat tikrinti. Deja, kaip jau minėjau, tą kūrinį teko „iššaldyti“, tad savo gyvenimo trajektoriją pavaizdavau pavienėmis pėdomis ir šia nerimta autobiografija. Gal dar pėdinsiu ir toliau, bet, matyt, nepalikdamas pėdų.